

การศึกษาเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับการต่อรองเชิงอำนาจ
จากทุนภายนอกของชุมชน*

A STUDY OF STORIES, MYTHS AND LOCAL HISTORIES WITH A POWER
NEGOTIATION OF THE OUTSIDE CAPITAL OF THE COMMUNITY



อัษฎาวุธ ศรีthon, อุมารินทร์ ตูลารักษ์

Atsawadawoot Srithon, Umarin Tularak

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

Corresponding Author E-mail: atsawadawoot@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้เป็นการศึกษาเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากข้อมูลทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นกับการสื่อสารความหมายเพื่อใช้ในการต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น ได้สร้างสำนึกร่วมให้กับคนในชุมชนผ่านการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม เพื่อใช้ต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก ซึ่งประกอบด้วย 5 ตำนาน ได้แก่ 1. ตำนานภูเวียงหัวเมืองเดี่ยวขึ้นตรงต่อเวียงจันทน์ 2. ตำนานภูเวียง ยุคนายพรานสิงห์กวนทิพย์มนตรี และท้าวศรีสุทธเจ้าเมืองภูเวียง 3. ตำนานพระยานรินทร์สงคราม (ทองคำ) ปากช่องเมืองภูเวียงในฐานะทหารเอกเจ้าอนุวงศ์ 4. ตำนานลายแทงทุ่งใหญ่เสาอารามเทือกเขาภูเวียง 5. ตำนานประเพณีบุญสัจจาหรือบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ชาวอำเภอยางตลาด กล่าวได้ว่าเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอกเป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น; ชุมชนเทือกเขาภูเวียง; การต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก

* Received September 13, 2021; Revised September 25, 2021; Accepted September 26, 2021

Abstract

This article is a study of stories, myths and local histories with the purpose to study utilization of data concerning local culture and interpretation in order to negotiating power with the outside capital in the area of Phuwiang mountain, Wiang Kao district, Khon Kaen province.

Findings of the study found it that Phu Wiang mountain community in Wiang Kao district, Khon Kaen province had built co-consciousness of people in the community through cultural interpretation for negotiating power with the outside capital. This consisted of 5 myths: 1. A myth called Phuwiang, the only Colony of Vientiane. 2. A myth about Phuwiang in an era Nai Pran Sing Kuanthip Montree and Thao Sri Suthor the ruler of Phuwiang 3. A myth of Praya Narin Songkram (Thongkum) Pak Chong Muang Phu Wiang as an aide-de-camp of King Anouvong 4. A myth about a clue to a treasure trove in Thung Yai Sao Aram Phuwiang mountain 5. A Myth about Boon Sajja festival or Boon Durn Hok of Wiang Kao people.

Keyword: local history myth; Phuwiang mountain community; power negotiation of outside capital

บทนำ

ประวัติศาสตร์ภูมิหลังของการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว รวมถึงการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย ได้ศึกษาประเด็นเรื่องของประวัติศาสตร์ถิ่นฐานดั้งเดิมและกระบวนการเคลื่อนตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวเข้ามาสู่ประเทศไทยในบริบทของแนวเส้นทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างความใหม่และเข้าใจในระดับถัดไปของปรากฏการณ์สังคมที่สืบเนื่องมาหลังจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับพื้นที่เดิม การตั้งถิ่นฐานบนแผ่นดินที่ไม่คุ้นเคย จึงต้องทำให้มีการปรับตัวในระบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ แต่ก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ใหม่ที่แน่นแฟ้นในชุมชนและเครือข่ายคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จนสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และภาษา ที่น่าสนใจอย่างยิ่งไว้จนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังทำให้มีการปรับตัวของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมครั้งใหญ่ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเพื่อให้เกิดเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจจากทุนทางวัฒนธรรม (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2555)

ประวัติศาสตร์การเมืองที่มีส่วนในการสร้างอุดมการณ์ให้ชนชั้นปกครองของรัฐไทยอันนำไปสู่กระบวนการจัดการวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหรือขัดแย้งกับอุดมการณ์รัฐ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความรู้ผ่านบทเพลงที่ใช้ประวัติศาสตร์ในการสร้างสำนึก องค์ประกอบทางด้านเครื่อง

ดนตรีทั้งในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สื่อความหมายในการหลอมรวมความเป็นชาติในพื้นที่ใหม่ เป็นสังคมและการเมืองที่มุ่งเน้นการสร้างเอกลักษณ์ของชาติ และประชาธิปไตยประชาชนที่พูดภาษาลาวมีส่วนต่อ การสร้างและนิยามความหมายให้กับสิ่งนั้น ๆ ในเนื้อร้องและบทเพลงจากประวัติศาสตร์และการอพยพ สิ่งเหล่านี้ถูกปรากฏอยู่ในเพลงลาวแพนซึ่งถูกจัดการให้เปลี่ยนความหมายไปจากเดิมซึ่งเคยเป็นวาทกรรมของชาวลาวที่ผลิตขึ้นเพื่อปะทะและต่อต้านกับอำนาจการปกครองของสยามในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สู่นิยามความหมายใหม่และถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์ในชาติโดยสถาบันทางสังคม (เชาวน์มนัส ประภักดี, 2552)

นอกจากบทเพลงแล้วกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอพยพยังสร้างสำนึกร่วมผ่านความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทและชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ ระหว่างความเชื่อเรื่องผีอารักษ์ กับพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังยืนยันว่าความเชื่อและพิธีกรรม เกี่ยวกับผีอารักษ์ ยังคงมีบทบาททางจิตใจและบทบาททางสังคมปรากฏการณ์ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ใน ดินแดนชนชาติไทกลุ่มต่าง ๆ ในหลายแง่มุม ทั้งในฐานะความเชื่อดั้งเดิม ทั้งปรากฏการณ์ทางความเชื่อเรื่องผีอารักษ์ที่มีการผนวกรวมกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษ และปรากฏการณ์การใช้ผีอารักษ์ในฐานะเป็นสื่อแสดงอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ในบริบททางสังคมไทยในปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2558)

การสื่อสารความเชื่อให้เป็นจุดรวมจิตใจของคนในชุมชนถูกสร้างเป็นกระบวนการอธิบายด้วยเหตุและผล ที่ต้องการให้คนในสังคมมองเห็นความจริงอีกมิติหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดการทบทวนการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นกระบวนการคั่นการตัดสินใจให้สังคม การเกิดความเข้าใจว่าเรื่องที่ตนเองได้รับรู้มานั้นเป็นความจริงแท้แน่นอน ดังนั้นกระบวนการคั่นการตัดสินใจให้สังคม จึงเริ่มจากการทำให้คนในสังคมเกิดความเข้าใจใหม่ว่าความรู้ชุดเดิม ที่เคยมีพลังในการกำกับความเข้าใจและกำหนดการตัดสินใจของคนในสังคม เพราะเชื่อว่าเป็นความจริงแท้มาจากอดีตนั้นในความเป็นจริงแล้วกลับเป็นสิ่งที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นในเงื่อนไขบางประการ ดังนั้นการรับรู้เช่นนี้จะทำให้คนในสังคมต้องไตร่ตรองมากขึ้น ในอีกด้านหนึ่งการศึกษานั้นมีข้อเสนอในการพิจารณาภาพความเข้าใจช่วยนำเสนอด้วยมุมมองใหม่ซึ่งจะทำให้เสริมน้ำหนักในการทบทวนไตร่ตรองของคนในชุมชนและสังคม ทำให้คนในสังคมได้เชื่อมความรู้ต่าง ๆ กันใหม่ เพื่อให้มองเห็นแนวทางที่จะสามารถแก้ไขหรือผ่อนคลายนปัญหาลดทอนความคับข้องใจ รวมถึงความขัดแย้งในสังคมได้ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2559)

แนวคิดทางด้านศาสนาที่แตกต่างกันและเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ไม่สอดคล้องกันรวมถึงการแต่งเติมภายหลังการศึกษาเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้ก็เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้มีการปรับเปลี่ยน การใช้ตำนานการสร้างที่เน้นอารมณ์และผูกแน่นกับการให้ความหมายวัฒนธรรม ซึ่งทำให้มองไม่เห็นวาทกรรมที่เชื่อมั่นล้นแล้วแต่ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนแปลงตามความหมาย มาโดยตลอด ตำนานแต่ละสำนวน

ถูกอธิบายควบคู่กับบริบททางประวัติศาสตร์และเชื่อมโยงให้เห็นว่าความหมายของอำนาจและการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในตำนานทั้งหมด มีลักษณะร่วมกันมากกว่าจะแตกต่างกันและลักษณะร่วมที่ถูกเน้นย้ำในตำนานก็ทำให้เข้าใจได้ว่า สังคมพื้นที่นั้นไม่ได้มีความแตกต่างหรือแตกแยกกันมาก บริบทสังคมปัจจุบันนั้น มีการใช้ตำนานมาบริหารจัดการต่อรองเชิงอำนาจในชุมชน จึงเป็นการนำเสนอตำนานและความเชื่อในประเพณีท้องถิ่นเพื่อใช้ต่อรองเชิงอำนาจภายในและภายนอก

ตำนานเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์จึงมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการครอบครองพื้นที่ และการสร้างพื้นที่ต่าง ๆ อันเป็นแหล่งทรัพยากรทั้งแหล่งน้ำ ป่าไม้ พื้นดิน แร่ เกลือหรืออื่น ๆ ด้วยการใช้ตำนานเรื่องเล่าประกอบการจัดสรรพื้นที่ให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ตำนานหรือเรื่องเล่าที่ปรากฏในบริเวณพื้นที่จะถูกนำมาจัดสรรเข้ากับการบริหารพื้นที่ของชุมชนนั้น ๆ เพื่อการต่อสู้และต่อรองกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนการต่อรองกับอำนาจต่างภายนอกชุมชน (สมปอง มุลมณี, 2561)

จากที่ได้เน้นการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของตำนานที่บทบาทสำคัญต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์กลางจักรวาลโดยมีตำนาน เรื่องเล่าที่เสริมสร้างความความเป็นชาติพันธุ์ที่มีระบบการปกครองเจ้านายดังเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในอดีตที่สะท้อนสัญลักษณ์และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านบุคคล เวลา ประเพณีพิธีกรรม สี และเครื่องแต่งกาย และภาษาสัญลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนภาพวัฒนธรรมอำนาจชนชั้นทางสังคม วัฒนธรรมทางจิตใจ ระบบเครือญาติ และสะท้อนภาพฮีตของเจ้านายลาวโบราณก่อให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณ เชื่อมโยงสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ (ไมสิง จันบุตติ, 2559)

การศึกษาเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน กับการต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางคำ จังหวัดขอนแก่น รวมถึงร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ถูกนำเสนอผ่านประเพณี พิธีกรรมของชุมชน ผ่านระบบการจัดการของชุมชนที่เกิดขึ้นจากปัญหาต่าง ๆ เช่น ด้านทรัพยากรในท้องถิ่น การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน การเลื่อมล้ำพื้นที่ป่าชุมชน ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ชุมชนในเทือกเขาภูเวียง อำเภอยางคำ จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนามและวิเคราะห์การใช้ทุนทางวัฒนธรรมจากเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับการต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของคนในท้องถิ่นโดยเชื่อมโยงระหว่างคนกับพื้นที่ ซึ่งสามารถอธิบายเชื่อมโยงในมิติของเวลาโดยมีมิติที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของคนที่ถูกพันกับพื้นที่โดยผู้คนจะมีความรู้สึกผูกพันและรู้สึกถึงความเป็นตัวตนของคนท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะความเชื่อที่มีร่วมกันในทางประวัติศาสตร์ เมื่อเป็นเช่นนี้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงมีความเชื่อมโยงกับชาติพันธุ์เดิมของคนในชุมชนท้องถิ่น การอธิบายการถือครองหรือการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมักจะเป็นประเด็นปัญหาระหว่างชุมชน

ท้องถิ่นกับรัฐรวมถึงภาคเอกชนที่กระทบต่อชุมชน กรณีเช่นนี้ แม้บางกรณีอาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าวแล้วข้างต้น คือ เรื่องความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่ หากมีข้อขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรและการเรียกร้องสิทธิที่อยู่ในรูปของสิทธิชุมชนก็ย่อมสามารถดำเนินการได้อย่างชอบธรรม การนำเอาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือจารีตในท้องถิ่นที่มีอยู่มาสร้างเป็นพลังในการต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรเพื่อความเป็นอยู่และการยืนยันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของคนในชุมชนท้องถิ่น (พิเชษฐ สายพันธ์, 2561) ดังตำนานที่สื่อสารความหมายผ่านวัฒนธรรมในการต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก 5 ตำนาน ดังนี้

ตำนานภูเวียงหัวเมืองเดียวขึ้นตรงต่อเวียงจันทน์

จากเอกสารและคำบอกเล่าโดยมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์อธิบายบอกว่าเมื่อครั้งสมัยอาณาจักรลาว ล้านช้างฯ รุ่งเรืองอยู่นั้นในท้องที่จังหวัดขอนแก่นมีเมืองที่จัดการปกครองแบบหัวเมืองลาวขึ้นตรงต่อเวียงจันทน์เพียงเมืองเดียวเท่านั้น คือ “เมืองภูเวียง” มีการจัดการปกครองแบบ “อัญญาสี่” หรือ “อาขญาสี่” มีตำแหน่งบริหารบ้านเมือง 4 ตำแหน่งได้แก่

1. เจ้าเมือง เป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครอง
2. อุปฮาด (อุปราช) มีอำนาจรองเจ้าเมืองและมีหน้าที่เกณฑ์คน
3. ราชวงศ์ ช่วยอุปฮาด และตัดสินความ
4. ราชบุตร มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์เจ้าเมืองช่วยราชวงศ์ควบคุมไพร่พลไปทำสงคราม (ธีร์ เขมจารี, 2537)

จากการปกครองและเอกสารดังกล่าว ตำนานภูเวียงหัวเมืองที่ขึ้นตรงต่อเวียงจันทน์เป็นอิทธิพลร่วมทางเชื้อสายและชาติพันธุ์ เป็นรูปแบบการปกครองที่เป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรลาวล้านช้างศรีสัตนาคนหุต ที่ประกอบด้วยกลุ่มลาวหลวงพระบาง กลุ่มลาวจำปาสัก และกลุ่มลาวเวียงจันทน์ ที่มีอิทธิพลแผ่ขยายจากการอพยพควบคุมถึงเมืองภูเวียง ในทุกปีจัดให้มีการส่งมอบผลผลิตทางการเกษตรหรือการส่งส่วยให้ผู้ปกครองสูงสุด ซึ่งหัวเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองรูปแบบอัญญาสี่นี้ได้ยึดถือแนวทางการส่งส่วยเพื่อต่อรองในการอยู่ใต้การควบคุมดูแลของเจ้าเมืองที่มีอำนาจให้อยู่รอดปลอดภัย ทั้งยังช่วยเสริมสร้างให้การบริหารจัดการชุมชน และเมืองดำเนินไปด้วยความถูกต้อง ด้วยความสามัคคีและเข้มแข็ง ทั้งในด้านของการใช้ตำนานมาอธิบาย เพื่อต่อรองเชิงอำนาจทั้งในชุมชนเองและกลุ่มคนภายนอก ตำนานท้องถิ่นประเด็นนี้ เป็นการอธิบายที่แสดงให้เห็นถึงการเคารพบุคคลผู้เป็นผู้นำหรือวีรบุรุษผู้ที่มีบทบาทในครั้งอดีต รวมถึงการให้ความเคารพในระบบโคตรวงศ์ ที่สืบทอดความเชื่อผ่านเชื้อสาย โดยในปัจจุบันจึงจัดให้มีพิธีกรรมเพื่อแสดงถึงการเคารพในการปกครองของผู้นำท้องถิ่นที่เป็นบรรพบุรุษ และผู้ที่มีตำแหน่งในการปกครองเมื่อครั้งอดีต แม้ยุคสมัยเปลี่ยนไปตามระบบการปกครองแบบสยาม จะส่งผลให้การปกครองทางด้านตำแหน่งที่เป็นรูปแบบของชาติพันธุ์ลาวล้าน

ข้างๆ เลื่อนหายไป ประเด็นแนวคิดหลักสำคัญยังคงได้รับการสืบต่อผ่านพิธีกรรมของชุมชนเพื่อปลูกฝังและสร้างสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์จวบจนถึงปัจจุบัน

ตำนานภูเวียงยุคนายพรานสิงห์กวนทิพย์มนตรี และท้าวศรีสุธอเจ้าเมืองภูเวียง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีคำประพันธ์กล่าวถึงรูปแบบการบริหารจัดการบ้านเมืองของพรานสิงห์กวนทิพย์มนตรี และท้าวศรีสุธอดังนี้ “นับแต่กวนทิพย์มนตรีเฒ่า พาพลพวกไพร่ แมนไฟ ๆ กะบ่เดือนฮ้อน กันแท้อย่างใด เขาก็บ่ชี้ไฮ่ สรรพสิ่งเงินคำ วัวควายหลายมากมายเหลือล้น คนก็หลังไหลเข้า ภูเวียงบ้านใหม่ สนุกยิ่งล้น คนเข้าบ่ถอย”(เฉลิม สุมมาตย์, 2556)

เอกสารและการประพันธ์ตัวบทข้างต้นเป็นการเชิดชูและยกย่องคุณความดีของผู้ก่อตั้งสร้างบ้านแปงเมือง มีการอธิบายถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนความเป็นผู้นำที่ได้นำมาสู่ความสงบสุขของชุมชนและทำให้ชื่อเสียงของพรานสิงห์แผ่ขยายออกไปในบริเวณแถบพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้ผู้คนต่างอพยพเดินทางมาอาศัยบารมีในการปกครองและบริหารจัดการชุมชนจึงทำให้เมืองภูเวียงเป็นหัวเมืองใหญ่มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เพื่อเป็นกิจกรรมร่วมกันและสร้างพลังชุมชนขึ้นให้เข้มแข็งท่ามกลางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน

การใช้ตำนานในบริเวณพื้นที่นั้นให้เป็นพื้นที่หวงห้ามของชุมชนบนร่องรอยการตั้งถิ่นฐานเดิมในยุคพรานสิงห์ตามตำนานและประวัติศาสตร์ทำให้ได้ใช้พื้นที่บริเวณนั้นเป็นเขตอนุรักษ์ป่าชุมชน จัดให้มีพิธีกรรมสำคัญของชุมชนในทุกปี เช่น จัดงานบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน กิจกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษ จึงแสดงให้เห็นถึง การใช้ตำนาน เพื่อให้ความหมายกับพื้นที่จนก่อให้เกิดการต่อรองเชิงอำนาจสู่การอนุรักษ์พื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชนเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

ตำนานพระยานรินทร์สงคราม (ทองคำ) ปากช่องเมืองภูเวียงในฐานะทหารเอกเจ้าอนุวงศ์

จากข้อมูลตำนานและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏที่คนในชุมชนเล่าสืบต่อกันมาพร้อมกับการอธิบายสถานที่ปากช่องภูเวียงว่าพระยานรินทร์สงครามมีตัวตนจริงอดีตเป็นเจ้าเมืองจตุรัสที่จงรักภักดีต่อเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์เมื่อพระองค์ตกเป็นกบฏต่อรัชกาลที่ 3 ในช่วงปี พ.ศ. 2369-2371 พระยานรินทร์ได้ทำการต่อสู้กับกองทัพไทยอย่างกล้าหาญที่สุดในบรรดาแม่ทัพทหารของเจ้าอนุวงศ์ แต่กองทัพไทยเหนือกว่าทั้งจำนวนและคุณภาพของอาวุธ (ปืนยาว) กองทัพเวียงจันทน์จึงเป็นฝ่ายแพ้ในการรบที่ดุเดือดระหว่างพื้นที่เมืองหนองบัวลุ่มภูหรือนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานกินพื้นที่ถึงเมืองภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น พระยานรินทร์ถูกกองทัพไทยจับได้จากการพลาดท่าตกม้าบริเวณห้วยลำบองเมืองภูเวียง และไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายไทยจึงถูกประหาร (หลวงปู่ธีร์ เขมจารี, 2537) การผลิตซ้ำตำนานข้างต้นให้กับ

คนในชุมชนเป็นการเน้นย้ำและสร้างสำนึกร่วมในตอนที่พระยานรินทร์สงครามหรือปู่จอมปากช่องถูกฝ่ายสยามจับได้ตั้งตัวบทที่ว่า “ข้าเป็นเชลยศึกท่านจะอย่างไรก็ทำเถิดถ้าจะประหารโดยการยิงหรือใช้ดาบตัดคอหรือแทง อาวุธทุกอย่างจะไม่ระคายเคืองผิวหนังข้าได้เลยมีอยู่ 2 วิธีเท่านั้นที่จะทำให้ข้าตายได้คือ

1. โดยวิธีผูกติดกับต้นไม้แล้วใช้ช้างแทง
2. โดยการใช้ไม้แหลมคมจ้วงแทงเข้าทางรูทวารหนักจนทะลุถึงสมอง

ด้วยวิธีทั้ง 2 นี้เท่านั้นจึงจะสำเร็จโทษได้ แต่การทำในวิธีที่ 2 ไม่สมควรทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำซึ่งมีศักดิ์ศรีเป็นชายชาติทหารมีตำแหน่งเป็นถึงแม่ทัพ พระยานรินทร์สงครามจึงกล่าวต่อหน้าฝ่ายสยามขึ้นว่า “ขอยืนยันลาวชาติเชื้อราชสีห์ผู้องอาจ สัตย์ยอมก้มกราบไทยมาได้ หวัง ขอยขอตายย้อนช้างงาแทงให้คนสำ ดั่งไปฮอดมือหน้าคนเว้าเล่าขวัญ” (บุณ สร้อยแก้ว, 2557)

จากเหตุการณ์นั้นแม่ทัพไทยจึงส่งพระคชภักดีไสช้างเข้าแทงพระยานรินทร์สงครามถึงแก่ความตายทันที ที่หน้าค่ายต่อหน้าแม่ทัพไทยอย่างสมเกียรติ โดยไม่สะทกสะท้านแต่ประการใด ณ บริเวณต้นยางใหญ่ตรงทางโค้งก่อนถึงศาลเจ้าจอมในปัจจุบัน ซึ่งมีร่องรอยใกล้กับหนองน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า “บึงกกแสง” พร้อมกันนี้แม่ทัพไทยได้สั่งให้จัดการศพเหมือนเชลยทั่วไป แต่ต่อมาภายหลังผู้คนยังประทับใจในความเป็นวีรบุรุษจึงได้สร้างศาล ในพื้นที่บริเวณปากช่องภูเวียงเรียก “ศาลเจ้าจอม” หรือ “ศาลปู่จอม” เพราะเชื่อถือว่า เป็นผู้ทรงคุณธรรมกล้าหาญสมเป็นจอมคนศาลนี้ได้กลายเป็นมงคลสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนชาวภูเวียงให้ความเคารพนับถือจนถึงปัจจุบันนี้

มุขปาฐะที่คนโบราณเล่าสืบกันก็คือตอนพระยานรินทร์ถูกสำเร็จโทษ พระคชภักดีไสช้างเข้าแทง เกิดปาฏิหาริย์คือแทนที่พญาช้างจะเข้าแทงตามสั่งกลับหมอบลงมียที่พระคชภักดีจะใช้ขอสัจจนพญาช้างลุกขึ้นเปล่งเสียงร้องอย่างโหยหวน แล้วจึงเข้าแทงพระยานรินทร์สงคราม จนงาทะลุร่างหักฝังติดกับต้นไม้ใหญ่ แล้วสะบัดความทุกข์ วังหนีเข้าป่า ด้วยความเศร้าสลดจนกระทั่งออกแตกตายที่บริเวณถ้ำกวางคนในชุมชนครั้งโบราณเรียกพื้นที่นั้นว่า “ดงพญาหงส์เดิ้น” ซึ่งอาจหมายถึงตัวพระยานรินทร์สงครามผู้ทรงวิद्याคมและหมายถึงพญาช้างที่งาหักติดต้นไม้ นั้นแล้ววังมาตายบริเวณดังกล่าวและในปัจจุบันบริเวณที่ช้างเชือกนั้นตายได้มีการตั้งวัดและจัดให้เป็นพื้นที่อนุรักษป่าชุมชน จากตำนานจึงมีการเรียบเรียงคำบูชาพระยานรินทร์สงครามหรือปากช่องไว้แสดงให้เห็นถึงการต่อรองเชิงอำนาจกับฝ่ายสยามขึ้นดังนี้ “มหาโยธ สัจจะธะโร ัมมะระโร มหาวิโร เป็นผู้ทรงสัตย์ ทรงธรรมและกล้าหาญ”เป็นผู้มีความกล้าหาญในการตัดสินใจในการสังเวทชีวิตต่อทัพศัตรูจากการตัดหัว ทั้งยังเป็นผู้มีวาจาที่เกิดจากสำนึกรักแผ่นดิน เป็นวีรบุรุษที่ยอมแลกชีวิตกับการเป็นกบฏ (พระอาจารย์นาวัน อนุบาลโย, 2563)

ตำนานลายแทงทุ่งใหญ่เสาอารามเทือกเขาภูเวียง

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์อธิบายถึงผู้ครองนครเชียงใหม่ชื่อ “พระเจ้าเชียงใหม่” ได้ส่งพระราชสาส์นตรา มาแจ้งข่าวให้บ้านทุ่งใหญ่เสาอารามนี้ทุกคนให้ขึ้นไปเผ่าและไปมอบเป็นเมืองขึ้นรวมถึงส่งส่วยให้เมืองเชียงใหม่ภายใน 7 วัน ถ้าไม่ทำตามจะถูกลงโทษอย่างหนักทางฝ่ายขุนเวียงเจ้าเมืองภูเวียง เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ได้ทราบจากสาส์นตราว่าเจ้าเมืองภูเวียงไม่สามารถตั้งเป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่ได้ พระเจ้าเชียงใหม่ก็ทรงโกรธมากจึงสั่งให้เตรียมพร้อมเสด็จมุ่งตรงสู่ภูเขาวงระยะเดินทาง 10 วัน ถึงวัดเขาใหญ่เสาอาราม แล้วจึงทรงหยุดประทับอยู่ที่คลองน้ำข้างก้อนหินสูงใหญ่ให้ทุกคนในเมืองภูเวียงเข้าเผ่า พระเจ้าเชียงใหม่ ยึดทรัพย์สินเก็บเอาสิ่งของบรรทุกบนหลังช้าง มุ่งหน้าจะกลับเมืองเชียงใหม่แต่ปรากฏว่าช้างเกิดล้มป่วยหนัก เดินไม่ได้แม้ช้างของพระองค์ ก็เช่นเดียวกัน คงเหลือม้า 20 ตัวพอได้ขี่เดินทางกลับเมืองเชียงใหม่และสามารถขนของไปได้เฉพาะเครื่องอุปโภคเท่านั้น ส่วนแก้วแหวนแสนศักดิ์และเพชรแก้วเม็ด พอไปถึงบ้านขอนแก่น (อำเภอหล่มสัก) ขนไปไม่ไหว จึงมอบให้ขุนผาเมืองทั้งหมด ขุนผาเมืองได้ก่อสร้างพระพุทธรูปใหญ่และบรรจุสมบัติทั้งหมดไว้ใต้ฐานพระพุทธรูปแต่ยังสร้างไม่เสร็จต้องรีบออกไปทำสงครามในคราวนั้นและเจ้าเมืองเชียงใหม่ก็กลับสู่บ้านเมืองด้วยความสงสัยในความลึกลับที่เกิดจากการใช้อำนาจต่อเจ้าเมืองภูเวียง (วิศาล อเนกเวียง, 2564)

จากข้อมูลตำนานที่น่าเสนอความอุดมสมบูรณ์ที่มีแต่ความสุขแสนสำราญดังชื่อเรียกจนทำให้เจ้าเมืองอื่นเป็นที่น่าสนใจจึงใช้อำนาจในการกดขี่โดยให้คนในทุ่งใหญ่เสาอารามนำข้าวของเครื่องใช้ไปส่งส่วยและตั้งเป็นเมืองขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ หากไม่ปฏิบัติตามจะยกทัพมาตีบ้านเมืองเสีย ขุนเวียง ตาเถรบุญล้ำ และหลวงพ่อกำนวน จึงส่งสาส์นตอบกลับเพื่อต่อรองเชิงอำนาจดังความว่า

“ว่าเจริญพรมหาบพิตรผู้ เจริญ ผู้ครองนครเชียงใหม่อันล้นเกล้า อาตมาผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่งใหญ่แสนสำราญ ปัจจุบัน นี้ก็ชราอายุพรรษามากแล้ว ขุนเวียงก็เช่นเดียวกันไม่สามารถจะขี่พาหนะมาได้ และพระองค์ก็ นัดเพียง 7 วัน อาตมาไม่สามารถทำตามคำสั่งของพระองค์ได้เลย ฉะนั้น ขอให้พระองค์เดิน ทางไปยึดเอาเลย แก้วแหวนแสนศักดิ์จะยกให้เท่าที่มีอยู่ มีเท่าไรก็จะยกให้ถวายพระองค์ตาม พระทัยล้นเกล้า (ลงชื่อ)” (พระอาจารย์หลวง วัฒน, 2564)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการใช้นโยบายเพื่อต่อรองเชิงอำนาจจากผู้มีอิทธิพลทำให้ได้มีการขยายเวลาในการที่จะสูญเสียสิ่งต่าง ๆ และใช้วิธีคิดเพื่อขออนุมัติเก็บไว้โดยไม่ให้ทหารมาพบเจอทั้งยังสร้างลายแทงให้เป็นสัญญาณในการเก็บสมบัติไว้หลังจากเจ้าเมืองผู้มีอำนาจได้เดินทางมาถึงทุ่งใหญ่เสาอารามก็เข้ายึดทรัพย์สมบัติเท่าที่ปรากฏแต่ไม่อาจนำกลับไปได้หมดจึงยังคงเหลือไว้ให้กับผู้คนในชุมชน หลังจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นหลวงพ่อกำนวน ตาเถรบุญล้ำ พร้อมด้วยลูกหลานได้อพยพออกจากบ้านทุ่งใหญ่เสาอาราม มุ่งหน้าสู่นครธม ประเทศเขมร ตั้งแต่คราวนั้น และฝากความทรงจำบนพื้นที่ผ่านร่องรอยวัตถุทางวัฒนธรรมบนเทือกเขาภูเวียงไว้จนถึงปัจจุบัน

ข้อมูลตำนานที่มีการสืบทอดส่งต่อกันมาจวบจนปัจจุบันบางตำนานถูกนำไปอธิบายในประเพณีที่ถูกจัดขึ้นในการเป็นสื่อกลางเพื่อสื่อสารความหมายให้กับคนในชุมชน ทั้งที่มีการสนับสนุนข้อมูลตำนานในพิธีกรรมและการใช้ตำนานในการเชื่อมโยงพื้นที่ในชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงมีการให้ความสนใจ เข้าร่วม และยึดถือปฏิบัติสืบเรื่อยมาดังจะเห็นได้จากทั้งประเพณีและพิธีกรรมดังต่อไปนี้

ตำนานประเพณีบุญสัจจาหรือบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ชาวเวียงเก่า

การจัดประเพณีบุญสัจจาได้ประกอบสร้างตำนานและเรื่องเล่าในการจัดงานประเพณี โดยถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นผ่านเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษผนวกกับตำนานท้องถิ่น โดยใช้อนุภาคสำคัญทางด้านคุณสมบัติพิเศษ หรือลักษณะเด่นของตัวละครเพื่อมาเป็นแนวคิดในการนำเสนอผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งตำนานและเรื่องเล่าเหล่านั้นยังมีการอธิบายถึงสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน โดยใช้กระบวนการวิธีคิดของผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการนั้นก็คือพระสงฆ์ ผู้ที่ใช้เรื่องเล่ามาประกอบกับตำนานและจัดประเพณีพิธีกรรมขึ้นโดยมีการสื่อสารความหมายที่ส่งรองจากการจัดประเพณีเพื่อที่จะใช้บริหารจัดการชุมชน หรือควบคุมคนในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการประกอบพิธีกรรมมีการตักน้ำสาบานของคนในชุมชนและมีคำสาปดังต่อไปนี้

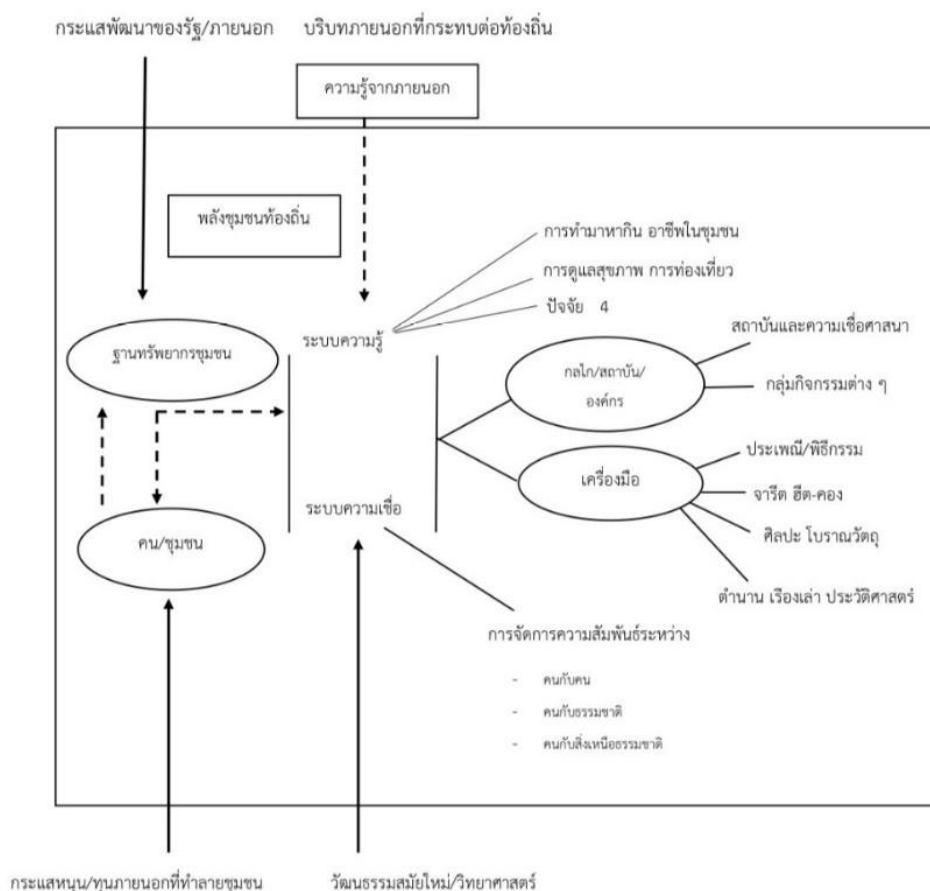
คนในชุมชนจะยึดมั่นถือมั่นในคุณความดี มีระเบียบวินัย สามัคคีและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเอง จากนั้นได้อัญเชิญเทพเจ้าเหล่าเทวดามาร่วมเป็นสักขีพยาน แล้วจึงจะเป็นบทบัญญัติว่าจะตั้งมั่นไม่คิดทรยศหักหลังหรือคอร์รัปชันในการทำหน้าที่ต่าง ๆ โดยจะยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดโดยถ้าหากว่า “มันผู้ใดไม่ซื่อสัตย์ต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ก็ขอให้มันเป็นไปตามโทษานุโทษ” และบทลงทัณฑ์จะเป็นบทของ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จงดลบันดาลให้ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมและปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา มีความเจริญร่ำรวยทั้งหน้าที่และการงานประสบผลสำเร็จในทุกสิ่งอย่างตามใจปรารถนา และดลบันดาลให้ฟ้าฝนชลธารตกต้องตามฤดูกาล “น้ำอย่าบก เงินหาอย่าขาดเงินวัง พืชพืชอุดมสมบูรณ์ ผู้คนสัตว์เลี้ยงอยู่สุขสบาย ไม่เจ็บไม่ไข้ ฟ้าไม่ผ่า ห่าไม่ลง” (พระครูสุตธรรมานุกุล ทอมสัน, 2563)

ประเด็นในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมจากประเพณีและพิธีกรรมในบุญสัจจาเป็นกระบวนการที่นำเสนอวิธีคิดภายใต้สังคมที่เกิดความขัดแย้งจากการดำรงชีวิตโดยสาระสำคัญของการจัดเพื่อต่อรองเชิงอำนาจในด้านต่าง ๆ ของชุมชนจะเห็นได้จากการต่อรองเชิงอำนาจจากความขัดแย้งในการแบ่งสัดส่วนทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น พื้นที่ทำกินในการทำการเกษตร จนทำให้เกิดความขัดแย้งจากการแบ่งสัณปันส่วนไม่เท่าเทียม จึงทำให้เกิดการตกลงกันว่าหากใครทำนาก่อนประเพณีบุญสัจจาจะเกิดความวิบัติอันตรายนจนถึงชีวิต

ตำนานและพิธีกรรมที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนว่าตำนานและพิธีกรรมในท้องถิ่นชุมชนในเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่นนั้นสามารถนำมาเป็นหลักฐานข้อมูลในการ

ยืนยันว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดระบบชุมชนที่เข้มแข็งที่สามารถใช้เป็นการต่อรองกับอำนาจภายในและภายนอก

องค์ความรู้จากการวิจัย



ภาพที่ 1 อธิบายแนวคิดการต่อรองเชิงอำนาจจากทุนภายนอก

จากการศึกษาแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนในเทือกเขาภูเวียง อำเภอยางเพือก จังหวัดขอนแก่นที่มีการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมผ่านตำนานและพิธีกรรมมาเชื่อมสัมพันธ์กัน โดยการหาข้อมูลเพื่อเป็นฐานข้อมูลหลักในการต่อสู้ ซึ่งเป็นการต่อสู้ด้วยการนำความรู้ทางตำนานและการจัดประเพณีพิธีกรรมที่ส่งผลชัดเจนอันจะก่อให้เกิดสิ่งที่ชุมชนจะหวงแหนในสิทธิของตน กรณีการนำตำนานและพิธีกรรมท้องถิ่นและข้อมูลในรูปแบบของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในการครอบครองพื้นที่มายืนยันสิทธิในที่ดินทำกินการใช้เพื่อต่อรองเชิงอำนาจนั้น

นับเป็นการใช้ชุดข้อมูลที่คนรุ่นหลังยังต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ในตำนานและความหมายที่ซ่อนอยู่ซึ่งจะเป็นตัวช่วยยืนยันข้อเท็จจริงทางชุมชนได้

สรุป

การศึกษาตำนานและพิธีกรรมในประเด็นนี้ได้คำนึงถึงผู้คนในชุมชนท้องถิ่นไม่ได้มุ่งเน้นที่บุคคลสำคัญระดับชาติผู้ปกครองของชุมชนหรือผู้มีอำนาจในรัฐเป็นสำคัญ หากแต่คำนึงถึงความเป็นคนท้องถิ่นที่มีวิถีชีวิตและพัฒนาการที่เชื่อมโยงจากอดีต สามารถบอกเล่าเรื่องราวในปัจจุบันและสามารถนำสู่การกำหนดอนาคตได้ ตำนานและพิธีกรรมในท้องถิ่นนี้ได้เน้นความหลากหลายที่ไม่ได้มองแต่ศูนย์กลางอำนาจการปกครอง หากแต่มีการยอมรับอำนาจและเคารพในความเป็นตัวตนและศักดิ์ศรีของคนท้องถิ่นผ่านเรื่องราวและการบอกเล่าทางตำนาน

ดังนั้นเรื่องเล่า ตำนานท้องถิ่น และประวัติศาสตร์จึงเป็นช่องทางหนึ่งเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐและทุนภายนอกเพื่อยังคงรักษาความสมดุลทางชาติพันธุ์ไว้และคงไว้ซึ่งรูปแบบแนวคิดของชุมชนเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ต่อรองเชิงอำนาจที่มีส่วนทำให้ชุมชนเกิดความแตกหัก ทั้งยังเป็นการปกป้องอำนาจที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ของคนในชุมชนทั้งพื้นที่ สิ่งแวดล้อม และการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ของสมาชิกอีกด้วย จึงทำให้กระบวนการและการนำเสนอตัวตนบนพื้นฐานของความเท่าเทียมนำไปสู่วิถีแห่งชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2555). *กายภาพของพื้นที่ในสังคมหรือชุมชนมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งจำปาสัก* (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรม ศิลปกรรม และการออกแบบ). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เจลิยว สุริยมาตย์. (2556). *ภูเวียงเมืองประวัติศาสตร์*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์.
- เชาวน์มนัส ประภักดี. (2552). *วงศาวินิจฉัยของเพลงลาวแพน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุน สร้อยแก้ว. (2559, 13 มีนาคม). ผู้ได้รับรางวัลคนดีศรีภูเวียง [บทสัมภาษณ์].
- พระครูสุตธรรมานุกุล. (2563, 20 ธันวาคม). เจ้าคณะอำเภอกุเวียงเก่าจังหวัดขอนแก่น [สัมภาษณ์].
- พระอาจารย์นาวัน อนุบาลโย. (2563, 23 ธันวาคม). เลขาเจ้าคณะอำเภอกุเวียง อำเภอนองนา คำ จังหวัดขอนแก่น [บทสัมภาษณ์].
- พระอาจารย์หลวง วิมโณ. (2564, 15 มกราคม). วัดจันทาราม บ้านเมืองเก่า อำเภอกุเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น [บทสัมภาษณ์].
- พิเชฐ สายพันธ์. (2544). *“ผีผู้ไท”: ความหมายในความตายและตัวตน*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ไมสิง จันบุตตี. (2559). อนุสาวรีย์: ภาพสะท้อนด้านอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ การเมือง และความสัมพันธ์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิศาล อเนกเวียง. (2564, 15 มกราคม). บ้านดอนหัน ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียงจังหวัดขอนแก่น [บทสัมภาษณ์].
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). "คติชนสร้างสรรค์" บทสังเคราะห์และทฤษฎี. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สมปอง มูลมณี. (2561). ตำนานประจำถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้: เรื่องเล่าเชิงนิเวศกับการต่อสู้และต่อสู้อย่างสันติและวัฒนธรรม. วารสารคณะมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ (มมส), 16(2), 69-92.
- หลวงปู่ธีร์ เขมจารี. (2537). ภูเวียงเมืองประวัติศาสตร์ หนังสือพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ธีร์ วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มิตรภูเวียงจำกัด.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). ความหวาดระแวงต่อพื้นที่ทางสังคม. กรุงเทพฯ: มติชน.

